

578
1727

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ І СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

КНИГА 2

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ З ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР: МІЖНАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ

Ерфан В.Й.,

асистент кафедри

Закарпатський державний університет

(м. Ужгород, Україна)

Питання продовольчої безпеки набувають все більшої ваги в процесі інтеграції економіки України у світову економічну систему. Продовольча безпека залежить від стану агропромислового комплексу та забезпеченості земельними ресурсами сільськогосподарського призначення, а в рослинництві – від посівних площ зернових культур та їх валового збору. Україна має значний природно-ресурсний потенціал, не тільки для забезпечення продовольчої безпеки у виробництві рослинницької та тваринницької продукції, але і в нарощуванні виробництва харчових продуктів та напоїв, а також інших видів економічної діяльності агропромислового виробництва. Однак окремі регіони, особливо Українських Карпат, обмежені в земельних ресурсах сільськогосподарського призначення, багатогранній глибокій переробці сільськогосподарської сировини та розширеного відтворення виробництва продовольчих продуктів.

Дослідженням питань продовольчої безпеки в Україні та її регіонах займаються такі науковці, як І.Ф. Білько, П.Борщевський, В.М. Геєць, Е.М.Лібанова, В.П. Мікловда, П.Т. Саблук, Є.Г. Панченко, В.Т. Шлемко.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу продовольчої безпеки за рахунок виробництва зернових у провідних країнах „Великої сімки” та Центрально-Східної Європи, а також в регіонах Українських Карпат.

Національні економічні інтереси мають першочергове значення при створенні системи економічної безпеки, яка є складовою цілісної системи національної безпеки України, оскільки від цього залежить вироблення ефективних засобів, їх реалізації і захисту. Провідні науковці з цієї проблеми В.Т. Шлемко та І.Ф. Білько відмічають, що національні економічні інтереси

(НЕІ) невіддільні від історії і традицій українського народу, системи господарювання, менталітету, культурних і духовних цінностей. При цьому в ролі виразників і гарантів захисту НЕІ повинна виступати держава, однак в Україні досі відсутні чітко визначені національні економічні інтереси, не сформовано їх цілісну систему [3, с. 10, 11]. Цитовані науковці відзначають, що це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати будь-які свої дії, запевняючи, що вони повністю відповідають НЕІ. Така ситуація (скільки чиновників – стільки ж і трактувань НЕІ), таїть значну загрозу в економічній безпеці України.

Невід'ємною складовою частиною економічної безпеки держави та важливою умовою її незалежності є продовольча безпека, яка відображає стан захищеності населення країни від недостатнього харчування, особливо від голоду, та наявності у держави необхідних можливостей для цього [6, с. 490, 496]. Кожна країна, незалежно від рівня розвитку, прагне гарантувати продовольчу безпеку власному населенню. Вважається, що країна знаходиться у стані продовольчої безпеки, якщо вона здатна забезпечити достатнє харчування всім громадянам за нормальних умов та мінімально необхідне – за надзвичайних обставин. Тобто продовольчу безпеку можна визначити як стан захищеності населення країни від недостатнього харчування, а тим більше від голоду, та наявності у держави необхідних для цього можливостей [2, с. 123].

В національній економіці надзвичайно велике, навіть унікальне місце належить аграрній сфері. АПК дає 95,0 % продовольчих ресурсів, за його рахунок формується понад 2/3 фонду товарів народного споживання; вартість основних виробничих фондів становить 30,0 % від їх загальної вартості в народному господарстві. Майже вся продукція АПК розрахована на споживача, виготовляється для ринку. Водночас він і сам є надзвичайно об'ємним ринком для інших сфер матеріального виробництва [7, с. 18].

Серед наукових публікацій Інституту аграрної економіки Української Академії Аграрних Наук (ІАЕ УААН) з проблем продовольчої безпеки держави необхідно виділити праці В.О. Точиліна, В.М. Трегобчука та ін., в яких стверджується, що

вирішення належним чином проблеми продовольчої безпеки України можливе лише за наявності в державі довгострокової науково обґрунтованої агропродовольчої політики, всебічно виваженої стратегії і тактики її реалізації на національному та регіональному рівнях [8, с. 311].

Україна є однією з провідних країн світу як за розміром території, чисельністю населення, так і за іншими показниками, що характеризують їх масштабність. Великі країни відіграють особливу роль у вирішенні глобальної та значущістю продовольчої проблеми. Її частка складає 0,45 % площі території світу, за розмірами якої вона посідає друге місце в Європі та 42 місце – у світі, та 0,9 % чисельності населення світу, за кількістю якого вона займає п'яте місце в Європі та 23-є місце в світі. Це зумовлює високу значущість України в розв'язанні глобальної продовольчої проблеми світу, вирішенні продовольчого питання всередині країни [1, с. 25].

На нашу думку, продовольча безпека будь-якої держави залежить від стану та розвитку сільського господарства, зокрема від продукції рослинництва та тваринництва, а також підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів підпорядкованої секції D – переробна промисловість за відповідними видами економічної діяльності.

Виробництво зернових, зернобобових та технічних культур є важливою складовою для виробництва тваринницької продукції, оскільки ця група видів економічної діяльності включає такі підкласи: розведення великої рогатої худоби; розведення овець, кіз, коней; розведення свиней; розведення птиці; розведення інших тварин. Водночас зернові та технічні культури і вирощування тваринницької продукції є основою для таких груп розділу 15 КВЕД – виробництво харчових продуктів, напоїв, зокрема підкласів з виробництва м'яса (15.11.0); виробництво м'яса свійської птиці та кролів (15.12.0); виробництво м'ясних продуктів (15.13.0); перероблення та консервування картоплі (15.31.0); виробництво фруктових та овочевих соків (15.32.0); перероблення та консервування овочів та фруктів (15.33.0); виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості (15.61.0); виробництво готових кормів

для тварин, що утримуються на фермах (15.71.0); виробництво хліба та хлібобулочних виробів (15.81.0) та ін. [4, с. 30-35].

Середньорічна площа збирання зернових культур (табл. 2) в усьому світі за аналізований п'ятирічний період (1996 – 2000рр.) становила 697,9 млн. га, а в країнах „Великої сімки” – 85,34 млн. га або 12,2 % – до всіх країн світу. При цьому середньорічне виробництво зернових культур становило відповідно 2075,3 та 559,5 млн. т або 27,0 % до світового виробництва. Аналізовані окремі країни Центральної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина) в досліджуваному періоді забезпечили середньорічну площу збирання 12,34 млн. га або 1,8 % до всіх країн світу, а середньорічне виробництво зернових культур становило відповідно 1,9 %.

Отже, виробничий потенціал щодо площ збирання та виробництва зернових культур дає змогу забезпечити продовольчу безпеку країни і має значний експортний потенціал, однак необхідно підвищити їх урожайність до світових стандартів та промислово розвинутих країн, а також Угорщини (табл. 1).

Таблиця 1

Урожайність зернових культур в окремих країнах світу та Україні в 1996-2000 рр.*

(ц з га)

	1996	1997	1998	1999	2000	Середньорічна урожайність
Весь світ	24,9	30,0	30,6	30,9	30,3	29,3
<i>Країни „Великої сімки”</i>						
Італія	49,5	47,5	51,2	50,4	49,9	49,7
Канада	28,4	25,8	27,8	30,9	28,0	28,2
Німеччина	62,8	64,7	63,4	65,7	63,7	64,1
Великобританія	73,2	67,0	66,7	70,4	71,6	69,8
США	51,8	52,8	56,8	57,3	58,6	55,5
Франція	70,8	68,9	73,9	72,6	72,6	71,8
Японія	61,5	60,6	58,1	60,0	62,6	60,6
Разом:	63,1	62,2	66,4	68,0	68,3	65,6
<i>Окремі країни Центральної Європи (ЦЄ)</i>						
Польща	29,0	28,5	30,7	29,6	25,3	28,6
Словаччина	40,2	44,0	40,6	38,5	27,0	40,1
Угорщина	40,0	47,9	45,5	46,9	36,2	43,3
Разом:	32,4	34,2	34,8	35,7	32,7	34,0
Довідково: Україна	19,6	24,5	20,8	19,7	19,4	20,8
Україна, % до всього світу	78,7	81,7	68,0	63,7	64,0	71,0

*Розраховано за джерелом: [10, с. 602]

Країни „Великої сімки” забезпечують середньорічну урожайність 65,6 ц/га за період з 1996 – 2000 рр. (табл. 2), що у 2,2 раза вище середньорічної урожайності країн усього світу (29,3 ц/га). Країни „Великої сімки” досягли значно вищої ефективності в урожайності зернових культур порівняно з окремими аналізованими країнами Центральної Європи, оскільки цей показник перевершує загальний показник країн ЦЄ – в 1,9 раза. Середньорічна урожайність зернових культур в Україні нижче від країн „Великої сімки” у 3,1 раза, а від окремих аналізованих країн ЦЄ – в 1,6 раза.

Для того, щоб зайняти гідне місце у забезпеченні своєї національної продовольчої безпеки та серед світового співтовариства у середньостроковій перспективі, Україна повинна вийти на рівень середньорічної урожайності аналізованих країн Центральної Європи, а в довгостроковій – країн „Великої сімки”.

Середньорічна врожайність за аналізовані роки по країнах „Великої сімки” та окремих країнах Центральної Європи, а також по Україні, у наших дослідженнях прийнята за базисні показники з метою нарощування виробничого потенціалу в урожайності та виробництві зернових культур на перспективу.

У забезпеченні продовольчої безпеки України провідна роль належить її регіонам, передусім східним, центральним та південним, які є аграрними, які є житницями країни. В зв'язку з цим науковий інтерес представляють дослідження щодо середньорічної урожайності зернових і зернобобових культур в розрізі регіонів Українських Карпат (табл. 2).

Таблиця 2
Валовий збір, урожайність та посівні площі зернових та зернобобових культур в регіонах Українських Карпат*

Регіони (області) Українських Карпат	2004	2005	2006	2007	2008	Середньорічний валовий збір за період 2004-2008 рр.
	<i>Валовий збір, тис. т</i>					
Закарпатська	355,4	295,8	286,7	301,2	316,4	311,1
Івано-Франківська	358,4	334,9	292,6	299,7	398,5	336,8
Львівська	678,0	626,8	587,4	611,5	837,2	668,2

Чернівецька	427,0	426,9	372,8	413,5	480,0	424,0
Разом:	1718,8	1684,4	1539,5	1625,9	2032,1	1720,1
Довідково: Україна	41808,8	38015,5	34258,3	29294,9	53290,1	39333,5
	<i>Урожайність зернових та зернобобових культур (ц/га)</i>					Середньорічна врожайність
Закарпатська	41,6	37,0	35,0	36,0	36,8	37,3
Івано-Франківська	30,0	35,8	35,2	27,3	32,4	32,1
Львівська	26,4	23,4	23,5	25,5	32,1	26,2
Чернівецька	30,9	31,3	32,8	36,3	39,8	34,2
Разом:	34,0	29,2	35,2	29,7	34,4	32,5
Довідково: Україна	38,3	26,0	24,1	21,8	34,6	29,0
	<i>Посівні площі, з яких зібрано урожай, тис.га</i>					Середньорічна посівна площа
Закарпатська	85,4	79,9	81,9	83,7	86,0	83,4
Івано-Франківська	119,5	93,5	83,2	109,7	123,0	105,8
Львівська	161,7	267,9	158,6	239,8	260,8	217,7
Чернівецька	138,2	136,4	113,7	113,9	120,6	124,6
Разом:	504,8	577,7	437,4	547,1	590,4	531,5
Довідково: Україна	10916,1	11621,4	14215,1	13438,0	15401,7	13118,5

*Розраховано за джерелом: [9, с.181, 182].

В регіонах Українських Карпат (табл. 2) середньорічний валовий збір зернових та зернобобових культур за п'ятирічний період (2004 – 2008 рр.) становив 1720,1 тис. т або 4,4 % до аналогічного показника України. Середньорічні посівні площі за аналізований період в чотирьох регіонах Українських Карпат становили 531,5 тис. га або 4,1 % до таких площ країни в цілому.

Порівняльний аналіз показників (табл. 3 і 2) свідчить, що середньорічна врожайність зернових та зернобобових культур в аналізованих регіонах за 2004-2008 рр. становила 32,5 ц/га в той час як в аналізованих країнах Центральної Європи у минулому п'ятиріччі (1996-2000рр.) становила 34,0 ц/га. Щодо середньорічної врожайності таких культур регіони Українських Карпат разом взяті перевершують аналогічний показник України

на 3,5 ц/га. Проте, відмітимо, що в аналізованому періоді Україна перевершила показник минулого п'ятиріччя на 6 ц/га, однак вона ще не досягла рівня аналізованих країн ЦЄ за період 1996-2000 рр. (базових).

Отже, регіони Українських Карпат, і особливо Закарпатська область, не можуть забезпечити власної продовольчої безпеки за рахунок зернових та зернобобових. Як справедливо відмічають провідні закарпатські науковці: «Закарпатська область може конкурувати за рахунок нарощування виробництва екологічно чистої продукції, попит на яку зростає не тільки на національному, але і зарубіжному продовольчих ринках. Це обумовлено тим, що на території регіону переважають земельні ресурси лісогосподарського призначення, а лісистість передгірних і гірських районів сягає від 60 до 70 %» [5].

Виходячи з того, що чисельність постійного населення в регіонах Українських Карпат за 2008 р. становила 6081,5 тис. осіб, середньорічний валовий збір зернових та зернобобових становив 334 кг на 1 особу, а в Закарпатській області, де проживало 1243,4 тис. осіб цей показник становив 254 кг на душу населення. В зв'язку з цим продовольча безпека регіонів Українських Карпат забезпечується за рахунок центрально-східних та південних регіонів України, де в структурі земельних ресурсів переважають чорноземи сільськогосподарського призначення.

Висновки

Забезпеченню продовольчої безпеки як України, так і її регіонів сприятиме здійснення заходів щодо прийняття Концепції продовольчої безпеки, поліпшення якості та безпеки харчових продуктів, прийняття програми відродження села, державної підтримки вітчизняного агропромислового виробництва та створення механізму продовольчого забезпечення найбільш вразливих верств населення і, особливо багатодітних сімей.

Підтриманню на достатньому рівні продовольчої безпеки сприятиме подальше проведення реформ та створення соціально-однорідного середовища в усіх регіонах країни, усунення дисбалансу в їх соціально-економічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Борщевський П. П. Харчова промисловість України

- та її регіонів: проблеми й перспективи розвитку” / П. П. Борщевський // Сучасний стан, напрями відновлення та перспективи розвитку харчової і переробної промисловості Закарпаття: Матеріали регіональної науково-практичної конференції, 7 липня 1998 року, м. Ужгород. – Ужгород: Патент, 1998. – 316 с.
2. Економіка України: Підсумки перетворень та перспективи зростання/ За ред. академіка НАН України В.М.Гейця. Х.: Форт, 2000. – 392 с.
 3. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення [монографія] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с. (Сер. „Нац. безпека”; Вип. 2).
 4. Класифікація видів економічної діяльності (NACE, Rev. 1.1 – 2002) ДК009:2005, затверджено наказом Держкомстату від 26 грудня 2005 року № 375, прийнято наказом Держспоживстандарту України від 26 грудня 2005 р. № 375/ Збірник „Класифікація видів економічної діяльності”. – К., 2006. – 191 с.
 5. Мікловда В.П., Пітюлич М.І. Область еколого-економічного розвитку. – Ужгород, 1999. – 66 с.
 6. Перехідна економіка: [підручник] / В.М.Геєць, Є.Г.Панченко, Е.М.Лібанова та ін. – К.: Вища шк., 2003. – 591 с.
 7. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє/Науково-популярні нариси у трьох томах. Т.П. Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 484 с.
 8. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє/Науково-популярні нариси у трьох томах. Т. Ш. Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників. - К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 486 с.
 9. Статистичний збірник „Регіони України” / за ред. О. Г. Осауленко. Ч. II, 2007, Київ, 2007. – 823 с.
 10. Статистичний щорічник України за 2001/Державний комітет статистики України; за ред. О. Г. Осауленка. К.: Техніка, 2002. – 645 с.